

Psychologická interpretace textu Před zákonem

I. Život jako celek

Franz Kafka žil v posledních desetiletích Rakouska-Uherska a v prvním desetiletí nového Československa. Text *Před zákonem* napsal pravděpodobně v letech 1913-1915, kdy píše román *Proces*, kterého je tato legenda „volnou“ součástí.¹ Tou dobou se schylovalo k První světové válce. Kafka tehdy žil u rodičů v Praze, od kterých se v době války odstěhoval, aby uvolnil místo své sestře a jejím dětem. Byl úředníkem v pojišťovně, svou práci neměl příliš rád. Miloval psaní, v kterém se odehrával prakticky celý jeho (i skutečný) život, stejně jako jeho láska k Felici Bauerové.²

II. Zásadní momenty a situace jasně ovlivňující text

V době, kdy Kafka píše tuto krátkou povídku, se již potýká se svým rozpolcením mezi dosažením smyslu svého života, který spatřuje v založení rodiny, a svým psaním, které v rodinném životě, vyžadujícím neustálý přísun peněz, nebude možné. Je to nakonec psaní, kterého není ochoten se vzdát.³

Kafka rovněž trpí nespavostí, častými bolestmi hlavy a pocitem nespokojenosti se sebou samým, tvrdou sebekritičností.⁴ Zároveň je velmi důležitý Kafkův pocit odcizení od ostatního světa, samoty, který se často odráží nejen v jeho úvahách nad svým vztahem k rodině (jen krevní příbuznost), ke snoubence a k přátelům vůbec.⁵

Kafkovy časté stavy hluboké sebekritiky, které někdy končí i kritikou jí samé, vědomí nemožnosti splnit jediný cíl, který se od něj očekává – mít rodinu, a zároveň hluboká touha po citech, které nejsou naplněné (cit k otci) a hledání lásky, která u něj zdá se někdy přechází až v opovržení, jako by v sobě umocňovali snad většinu tísnivých pocitů každého člověka.

Kafku často fascinují lidské osudy, chování, které ač má určitý cíl, právě kvůli tomu jaké je, nikdy tohoto cíle nedosáhne. Tento fakt se nakonec odráží i v jeho životě. Ač Kafka touží a snaží se uzavřít sňatek, dát v práci výpověď nebo se osamostatnit od rodičů, nikdy toho v pravém slova smyslu nedosáhne. A stejně tak my mnohdy chceme dosáhnout věci,

¹ KAUTMAN, František. *Svět Franze Kafky*. Praha: Torst, 1990. s. 42.

² Tamtéž, s. 11-35.

³ Tamtéž, s. 16.

⁴ KAFKA, Franz. *Deníky II (1913-1923)*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1998. s. 143-181.

⁵ Viz. Tamtéž.

kterých at' už ze strachu, nebo z nedostatečné vůle nedocílíme, i když po nich toužíme a mluvíme o nich.

III. Pokus o identifikaci a vcítění

Podobná situace nastává v textu Před zákonem. Muž z venkova žádá dveřníka, aby ho pustil do zákona. Touží se tam podívat, avšak dveřník ho odmítá, slibuje mu neurčitě, že někdy v budoucnu to bude možné a vyzývá ho, aby muž z venkova, pokud to skutečně chce, vešel i přes jeho zákaz. Varuje ho před dalšími dveřníky a obtížností cesty. Krátce řečeno, odstrašuje ho, ukazuje mu, že aby toho dosáhl, musí být silný a odhodlaný. Muž z venkova se právě toho zalekne. Toto schéma je snad jedním z nejstarších v lidském chování vůbec. At' už se jedná o zbabělost nebo o strach, lidé mnohdy zůstanou stát přede dveřmi.

I Kafka stál u takovýchto dveří v životě vícekrát. Možná pro něj byl takovými dveřmi právě sňatek a představa manželství, za kterými se bezpochyby skrývá další dveřník, další překážka, ještě obtížnější, než ta předtím. Pokud by Kafka vstoupil do manželství, kde prvním dveřníkem je překonání onoho tíživého pocitu, že svou ženu zklame a že s jeho povahou bude nešťastná, hned by narazil na další problém, například na spojení nikdy nekončící práce a psaní. Kafka se nakonec tak soustředí na onen problém, že svou snoubenku zklame, že ke sňatku nedojde. Podobně jako muž z venkova, čekal tak dlouho, až mu jeho milá zavřela dveře.

Kafka, doktor práv, se celý svůj život pohyboval v prostředí zákona, moci a úřadů. Téma zákona je tedy tématem Kafkovi blízkým. Pro Kafku mohl symbolizovat nejen zákony státu, ale také náboženství, tedy Starý Zákon. Kafka, který pocházel z židovské rodiny, ke svému náboženství byl spíše konvenční. Některé okamžiky v jeho denících však naznačují, že mu tato otázka nebyla zcela lhostejná.

Poslední část legendy, kdy dveřník prozrazuje muži z venkova, že ony dveře byly určeny jen jemu, jako by odrážel onu situaci s manželstvím, kdy si patrně mnozí z nás ptali, co může být tak těžké na tom pracovat, mít ženu a psát. Pro Kafku to bylo nemyslitelné. Velikost překážek je vždy určena od individua k individuu, od povahy k povaze.

IV. Hodnocení jazyka a kompozice

Franz Kafka psal svá díla, tedy i text Před zákonem, v němčině. Tento jazyk bohužel neovládáme, a proto jsme dílo četli v češtině. V češtině je tento krátký text uspořádan do

jediného odstavce, zarovnaného do bloku. Text tak působí uzavřeně a nedává čtenáři možnost přerušení četby. Na rychlý spád textu má také vliv použití přímé řeči (která rovněž není oddělena nebo umístěna na nový řádek). Použití er-formy odpovídá pojetí textu jako legendy.

Máme-li posoudit celek textu Před zákonem, musíme si především uvědomit jeho sevřenost. Takto krátký text, aby si udržel dynamičnost, je nutno pevně ohraničit. Kafka toho dosáhl obrazem dveří do zákona, které jsou na začátku otevřené, což je přímo v textu řečeno. Celý příběh pak končí tím, že je dveřník zavírá.

V tak krátkém textu je ovšem také nutno vyhnout se přílišným opisům. Proto také Kafka volí jako hlavní postavu muže z venkova. Přesně tolik slov totiž stačí k tomu, aby jej dokonale popsal.

Legendu je možno rozdělit do tří částí, které nám v hlavních bodech ukazují, jak muž z venkova sešel z cesty. První podstatná informace je, že v daném okamžiku nemůže do zákona projít. Ta je umocněna dialogem. Druhý, krizový okamžik, je s prvním spojen velice důkladným a přitom stručným popisem postupu, který muž z venkova volil. Jeho reakce na zákaz je snaha přesvědčit dveřníka všemi možnými způsoby, dokonce i úplatky. Dveřníkův komentář tohoto faktu je uveden přímou řečí, v které je jeden z klíčových momentů příběhu. Dveřník přijímá jen proto, aby muž z venkova věděl, že nic nezanedbal. Naznačuje snad, že muž z venkova už zkusil všechno a bezvýsledně?! Tato věta způsobí, že muž z venkova se již soustředí jen na to, aby překonal tuto překážku a zapomene na původní smysl jeho cesty – dostat se do zákona. V tom okamžiku je ale beznadějně ztracen. Mostem mezi druhou a poslední částí příběhu je popis stárnutí muže a tedy ztrácení naděje. Na konci příběhu stařec umírá a dveřník promlouvá potřetí.

Pokud vezmeme v úvahu roli, kterou hrál v Kafkově díle zvuk,⁶ vystává před námi zajímavé schéma příběhu. Tři promluvy, třikrát zazněly hlasy. Poprvé dvě klidné řeči, rozhovor. Podruhé jedna, snad varující. Potřetí křik.

Kompozice se nám tedy jeví jako celkově uzavřené dílo, ohraničené a odehrávající se ve světle otevřených dveří a končící s jejich uzavřením, v němž se odehrávají tři důležité okamžiky, naražení na překážku, snaha ji překonat a neúspěch. Ve všech třech jako by nám do uší znělo dveřníkově : „Ne, Ne!, NE!“

⁶ KAUTMAN, František. *Svět Franze Kafky*. Praha: Torst, 1990. s. 73.

V. Žánr a vztah k současné příbuzné literatuře

Žánrově bychom Před zákonem zařadili mezi povídky. Jde o krátkou povídku s nádechem legendy.

Povídka bývá zpravidla považována za : „kratší text s jednoduchou fabulí, tj. jednoduchým příběhem, který se uplatňuje v sužetu, tj. ději, postavách, prostředí atd. bez epizodických odboček.“⁷ Za touto definicí se však skrývá velká míra textů a tak se pro naši práci spokojíme se zúžením ve prospěch české a české německé literatury (Pražského kruhu).

Ke konci devatenáctého století a v prvních desetiletích dvacátého století se v českých zemích rozvíjelo několik proudů literární tvorby. Patří mezi ně kritický realismus, naturalismus (který se v literatuře objevuje jen v konkrétních prvcích), expresionismus, v poezii symbolismus a impresionismus.⁸ Mimo to se objevuje i tzv. generace mladých buřičů (skupina mladých lidí žijících spíše bohémským životem, někteří se klonili k anarchii).⁹ Témata, která zpracovávali, nejčastěji vycházela z životních situací člověka či národa v Rakousku-Uhersku. I když byl v té době nejčastěji voleným literárním útvarem román, píše se i povídky. Většina z nich se však zcela odlišuje od povídek Kafkových. Ať už jde o realistickou prózu, která přímo odráží morální problémy venkova (Karel Václav Rais) či problémy osobní (Jindřich Šimon Baar), historickou prózu, byť kořeněnou psychologickým rozbořením postav (Zikmund Winter), nebo naturalismus (Karel Matěj Čapek Chod),¹⁰ nikde nenacházíme znaky podobné Kafkovým povídkám. Jediným podobným autorem té doby v české literatuře je snad Richard Weiner : „Psychologická analýza, filozofující úvahy a uplnatnění druhé, symbolické významové roviny vytvářejí tu v české literatuře nezvyklý typ prózy, který se nejvíce přiblížil expresionismu jako český protějšek díla Kafkova a Musilova.“¹¹ Tento fakt je pravděpodobně dán povahou doby i národnostní příslušností autorů. České země v té době pociťovaly nové snahy o obrození venkova i města a hledání sebe sama, zatímco německé pražské židovské literatury se tato problematika pramálo dotýkala a sám Kafka se o dění v politice i v náboženské obci téměř nezajímal.

Stejná skutečnost odlišuje Kafku i od ostatních autorů Pražského kruhu,¹² protože na rozdíl od většiny ostatních spisovatelů, Kafka „neřeší žádné světonázorové problémy.“¹³ Za

⁷ CHALOUPKA, Otakar. *Příruční slovník české literatury : od počátků do r. 1945*. Praha: Adonai, 2001. s. 393.

⁸ BLAŽÍČEK, P., BRABEC, J., aj. *Dějiny české literatury IV*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 17-18.

⁹ Tamtéž, s. 21.

¹⁰ Tamtéž, s. 52-57.

¹¹ Tamtéž, s. 65.

¹² viz. ADLER, H. G. *Literární tvorba pražské školy : Die Dichtung der Prager Schule*. Brno: Barrister&Principal, 2003. s. 9.

vůbec nejpodstatnější společný znak autorů Pražského kruhu je považováno pražské prostředí, které se v jejich dílech odráží symbolicky i přímo. Kromě tohoto prvku bývají rozdíly mezi spisovateli považovány za natolik velké, že ani mezi nimi nelze nalézt významnější společný jmenovatel.¹⁴ Kafkovy povídky jsou konečně velmi ojedinělým literárním úkazem. Ať už měly dříve povídky povahu mravní, výchovnou, zábavnou či agitační, odrážely v drtivé většině svět reálný. Kafka do nich však vnesl jednoznačně nový prvek, který spatřujeme především v jeho schopnosti vytvořit malý nový svět, svět snad vnitřního já, prezentovaný jako svět skutečný.

Ke Kafkově stylu můžeme snad jen dodat:

„... pro Kafku je typická metodologická nevyhraněnost, rozmanitost, volnost... nešlo mu o naplňování nějaké normy, dodržování šablony či programu školy či směru. Každému svému dílu vtiskl pečeť své silné osobnosti, a jako každému velikému tvůrci mu bylo zřejmě jedno, kam ho budoucí literární historie zařadí.“¹⁵

¹³ MÜHLBERGER, Josef. *Dějiny německé literatury v Čechách: 1900-1939*. Ústí nad Labem: Albis international, 2006. s. 233.

¹⁴ Tamtéž, s. 126.

¹⁵ KAUTMAN, František. *Svět Franze Kafky*. Praha: Torst, 1990. s. 53.

Použitá literatura

ADLER, H. G. Literární tvorba pražské školy : Die Dichtung der Prager Schule. Brno: Barrister&Principal, 2003. ISBN 80-86598-59-4. Pozn. Dvojjazyčné vydání.

BLAŽÍČEK, P., BRABEC, J., aj. *Dějiny české literatury IV*. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-85865-48-3.

CHALOUPKA, Otakar. *Příruční slovník české literatury : od počátků do r. 1945*. Praha: Adonai, 2001. ISBN 80-86500-21-7.

KAUTMAN, František. *Svět Franze Kafky*. Praha: Torst, 1990. 156 s. ISBN 80-900149-1-7.

KAFKA, Franz. *Deníky II (1913-1923)*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1998. ISBN 80-85844-42-7.

MÜHLBERGER, Josef. *Dějiny německé literatury v Čechách: 1900-1939*. Ústí nad Labem: Albis international, 2006. ISBN 80-86971-11-2.